

Doktora Eğitimi ile İlgili Yaşanan Zorluklar ve Baş Etme Stratejileri: Durum Çalışması

Challenges in Doctoral Education and Coping Strategies: A Case Study

Zeynep Medine ÖZMEN, Funda AYDIN GÜÇ

ÖZ

Bilimin gelişmesi ile birlikte gün geçtikçe akademisyenlere olan ihtiyaç da artmaktadır. Birçok ülkede akademisyenlik eğitimi için doktora öğrenimi ön şartlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı doktora öğrenimi bilimin ilerlemesi ve yükseköğretimdeki eğitimin kalitesi açısından çok önemlidir. Dolayısıyla doktora öğrenimi süresince yaşanan zorlukların, sürecin içinde olan geleceğin akademisyenleri olacak doktora öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda belirlenip giderilmesi de oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma ile doktora öğrencilerinin öğrenimleri sırasında yaşadıkları zorluklar ve bu zorluklarla baş etme stratejilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi ve İlköğretim anabilim dallarında öğrenim gören on doktora öğrencisi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Nitel bir yaklaşımla katılımcıların doktora eğitimleri ile ilgili yaşadıkları zorluklar betimlenmeye çalışılmıştır. Veriler iki araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve tematik kodlamalar kullanılmıştır. İki araştırmacının analizi sonucunda analiz güvenilirliği 0,86 olarak hesaplanmıştır. Çalışma verileri doktora eğitiminde yaşanan zorluklar, bu zorluklarla baş etme stratejileri ve doktora öğrenimi yapmak isteyenlere öneriler şeklinde üç tema olarak sunulmuştur. Veri seti incelendiğinde öğrencilerin en çok danışmanları ile ilgili zorluklar yaşadıkları, yaşadıkları zorlukların çözümü için de en çok fedakârlık stratejisine başvurdukları ve bu doğrultuda alana yönelik çeşitli önerilerde buldukları görülmüştür. Çalışma sonucunda, doktora öğrenimi görenlerin karşılaştıkları zorluklar, bu zorluklarla baş etme stratejileri ve alana yaptıkları öneriler doğrultusunda, Türkiye'deki doktora eğitimi ile ilgili geliştirici çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Lisansüstü eğitim, Doktora eğitimi, Doktora eğitimindeki zorluklar

ABSTRACT

Along with the development of science, the need for academicians is also increasing day by day. In many countries doctorate is a prerequisite for academicians. So, doctorate is very important for the quality of higher education and advancement of science. Therefore, the challenges of doctoral education period to be identified and to be solved by taking the opinions of doctoral students whom will be the future academicians. In this sense, this study aimed to describe challenges of doctoral students and their strategies to overcome these challenges. For this aim, semi-structured interviews were conducted with ten doctoral students in the Department of Primary or Secondary Science and Mathematics Education in Karadeniz Technical University. Challenges faced by participants and their strategies were analyzed by using qualitative methods. Two researchers analyzed the data and thematic coding was used. After two researcher coded data the reliability of the analysis was calculated as 0.86. The findings are presented with three main themes: challenges, strategies and suggestions. It was seen that the most important challenges of the students were related with their supervisors, that they usually used self abandonment strategies to solve these challenges and that their made suggestions usually related to the challenges and also strategies. Considering the challenges faced by students as well as their suggestions to cope with these, solution proposals which may contribute in the development of doctoral education in Turkey were made.

Keywords: Postgraduate education, Doctoral education, Challenges in doctoral education

Zeynep Medine ÖZMEN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Trabzon, Türkiye
Karadeniz Technical University, Faculty of Education, Department of Secondary Science and Mathematics Education, Trabzon, Turkey

Funda AYDIN GÜÇ (✉)

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Giresun, Türkiye
Giresun University, Faculty of Education, Department of Elementary Education, Giresun, Turkey
fundaydin05@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 18.12.2012

Kabul Tarihi/Accepted : 19.06.2013

GİRİŞ

Kalkınma sürecinde en önemli görev yüksek nitelikli insan gücüne düşmektedir. Gereklerin duyulan bu insan gücünün yetiştirilmesinde nitelikli bir lisansüstü eğitim, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu nedenle lisansüstü eğitime gereken önemin verilmesi ve bu alandaki sorunların çözümlenmesi gerekmektedir (Sevinç, 2001).

Lisansüstü eğitim, bir ülkenin geleceğinde çeşitli yönlerden bilimin gelişmesini ve teknolojinin ilerlemesini sağlayacak akademisyenlerin ve bilim adamlarının yetişmesi için önemli bir eğitim basamağıdır. Eğitimin her aşamasında olduğu gibi lisansüstü eğitimin de en önemli özelliği dinamik oluşudur. Çünkü bilim ve teknolojideki gelişmeler eğitimi devamlı olarak değiştirmektedir (Türker, 1996).

Karakütük (1999); lisansüstü eğitimin gelişmesini ve önem kazanmasını sağlayan nedenleri şu şekilde sıralamıştır:

- Bilim ve teknolojinin hızlı bir biçimde gelişmesi ve üniversitenin önemli bir rol üstlenmesi
- Yükseköğretimde okullaşma oranının artmasıyla birlikte öğretim üyesine olan gereksinimin de artması
- Araştırma etkinliklerinin üniversitenin işlevleri arasına girmesi
- Ülke kalkınmasında yüksek nitelikli insan gücüne olan gereksinimin artması
- Lisansüstü eğitilmiş kişilerin işgücü piyasalarında öncelikli olarak tercih edilmesi
- Temel eğitim süresinin uzaması ve çağ nüfusuna yaygınlaşması
- Bilgi birikiminin ve teknolojideki hızlı gelişimin yükseköğretimden mezun olduktan sonra da eğitimi gerekli kılması

Benzer şekilde, Varış (1972); lisansüstü eğitimin genel amacını ülkenin gereksinim duyduğu bilim adamı ve öğretim üyesi gibi yüksek nitelikli insan gücünü yetiştirmek ve ülke sorunlarını çözmeye ve teknik alanda gelişme sağlamaya yönelik araştırmalar yapmak olarak açıklamaktadır. Lisansüstü eğitime bu kadar önemli bir misyon yüklenmesi bu eğitimin daha sağlam bir temele dayandırılması için kaçınılmaz bir gerektir.

Yapılan tanımlamalar ve bilimin her geçen gün gelişmesi ile birlikte gün geçtikçe lisansüstü eğitimle yetişen akademisyenlere olan ihtiyaç da artmaktadır. Ülkelerde akademisyenlik eğitimi için doktora öğrenimi ön şartlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı doktora öğrenimi bilimin ilerlemesi ve yükseköğretimdeki kaliteli eğitim açısından çok önemlidir. Özmenteş ve Özmenteş (2005), etkili ve verimli bir akademik kariyer için lisansüstü eğitim sürecinin kalitesinin çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Süreç içerisinde öğrencinin ihtiyaçları, beklentilerinin ve görüşlerinin başarısına yön verdiğini vurgulayarak süreçte yaşanan herhangi bir olumsuzluğun başarı üzerinde etkili olacağına dikkat çekmiştir. Bu nedenle programı hazırlayanlar ve yürütenler kadar öğrencilerin bakış açısıyla da

değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu süreçte yaşanan zorlukların, sürecin içinde olan geleceğin akademisyenleri olacak doktora öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda belirlenip giderilmesi de oldukça önem arz etmektedir.

Literatürde lisansüstü eğitim ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle yüksek lisans veya doktora öğrencilerinin bu süreçte yaşadığı zorluklar ele alınmıştır. Örneğin Sevinç (2001) çalışmasında lisansüstü eğitimde ortaya çıkan zorlukları tespit ederek kategorilendirmiştir. Bu zorluklar, öğretim üyeleri, yabancı dil, danışman ve maddiyat ile ilgili zorluklar olarak alt temalara ayrılmıştır. Başer, Narlı ve Günhan (2005) çalışmalarında lisansüstü öğrenim gören öğretmenlerin yaşadıkları zorlukları tespit ederek bu zorluklar için çözüm önerileri geliştirilmeye çalışmıştır. Çalışmada öğretmenlerin sorunları uygulanan anket yoluyla ve yapılan görüşmelerle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Savaş ve Topak (2005) da lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin beklentileri ve lisansüstü öğrenim yapma gerekçelerini ele alan bir çalışma yapmışlardır. Sayan ve Aksu (2005) ise akademik personel olmadan lisansüstü eğitim yapan bireylerin yaşadıkları sorunlar ve beklentileri üzerine nitel bir çalışma yürütmüşlerdir. Li ve Seale (2007) daha özel olarak danışman ve doktora öğrencileri ile görüşmeler yaparak bu görüşmelerin mikro analizini sunan bir çalışma yapmıştır. Doktora tez danışmanlıkları ile ilgili problemlerin birçok çalışmada yer aldığına dikkat çekmiştir. Yapılan çalışmalarda genellikle doktora öğrencileri ve danışmanları arasında iletişim eksikliğinden kaynaklanan problemler dile getirilmiştir (Blanton, 1983; Salmon, 1992; Aspland & O'Donoghue, 1994; Grant & Graham, 1994; Phillips, 1994a; Delamont *vd.*, 2000, akt: Li & Seale, 2007: s.512). Buradan da anlaşılacağı gibi, literatürde lisansüstü öğrenimde karşılaşılan zorlukların ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ancak mevcut zorlukların ortaya çıkarılması kadar bireylerin bu zorlukları gidermek için ne tür stratejiler geliştirdikleri ve stratejilerinin başarılı olup olmamasına göre lisansüstü eğitimine devam etmek isteyen kişilere ne tür önerilerde bulunacakları da mevcut problemlerin iyileştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışma ile doktora öğrencilerinin öğrenimleri sırasında yaşadıkları zorluklar ve bu zorluklarla baş etme stratejilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, çalışmada cevap aranan problemler:

- *Doktora öğrencilerinin lisansüstü eğitimleri boyunca karşılaştıkları zorluklar nelerdir?*
- *Bu zorluklarla baş etme stratejileri nelerdir?*
- *Lisansüstü eğitime devam etmek isteyenlere süreç içindeki doktora öğrencilerinin önerileri nelerdir?*

YÖNTEM

Doktora öğrencilerinin öğrenimleri esnasında karşılaştıkları zorlukları bu zorluklarla baş etme stratejileri ve lisansüstü eğitime devam etmek isteyenlere önerilerini araştırmayı amaçlayan bu çalışma bir özel durum çalışmasıdır. Özel durum çalışmaları araştırmacılara çok özel bir konu ya da durum üzerinde yoğunlaşma fırsatı vermekte ve 'Nasil?', 'Niçin?' ve 'Ne?' sorularına cevap vermeye imkân sağlamaktadır (Çepni, 2007). Bu çalışma-

da da, süreç içindeki öğrencilerin doktora ile ilgili görüşlerinden yola çıkılarak genelleme kaygısı olmaksızın kısa zamanda derinlemesine bilgi edinmek amaçlandığından, özel durum çalışması yaklaşımının benimsenmesi uygun görülmüştür.

Katılımcılar

Çalışma grubu Karadeniz Teknik Üniversitesi Ortaöğretim ve İlköğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Anabilim Dalında matematik veya fen bilimleri eğitimlerinde lisansüstü eğitim gören, ders veya tez aşamasında doktora öğrencisi olan on kişiden oluşmaktadır. Katılımcılar belirlenirken verilerin çeşitlilik sağlayabilmesi açısından farklı program ve bölümlerden öğrenciler rastgele seçilmiştir. Tablo 1’de örneklemin betimlenmesi yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmacıların da birer doktora öğrencisi olması açısından mülakatlar doğal ortama müdahale olmadan, samimi bir ortamda yürütülmüştür.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi katılımcılar farklı bölümlerde, farklı anabilim dallarında ve farklı deneyim yıllarındadır. Ayrıca uç durumlar olan 21 yıl deneyimli ve hiç deneyime sahip olmayan katılımcıların olması da örneklem çeşitliliğinin sağlanması açısından önemlidir.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış klinik mülakat yardımıyla toplanmıştır. Klinik mülakatlar; iletişim kurulan bireyin araştırılan konu hakkında duygu ve düşüncelerinin neler olduğunu ortaya çıkarmayı sağlar ve belirlenmiş bir konu, kavram veya probleme odaklanarak yürütülürler. Bu süreçte bir özel konuda derinlemesine bilgiler elde edildiği için, irdelenen konunun bütün boyutları açığa çıkabilir (Çepni, 2007). Bu çalışmada da konunun en iyi şekilde ortaya çıkarılacağı düşünüldüğünden verilerin klinik mülakat yardımıyla toplanması uygun görülmüştür. Bu amaçla araştırma problemleri doğrultusunda üç sorudan oluşan bir mülakat formu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu mülakat sorularının geçerliliği ve güvenilirliği için uzman görüşü alınmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler tematik kodlamalar yardımıyla nitel olarak analiz edilmiştir. Çalışmada yapılan analizlerin geçerliliği için ka-

tılımcılara indirgenmiş veriler okutularak onlardan yanlış veya eksik gördükleri yerleri düzeltmeleri istenmiştir. Verilerin güvenilirliği için iki araştırmacı tarafından kodlamalar yapılmıştır. Yapılan kodlamaların güvenilirliği (ortak temalar/tüm temalar) formülü ile 0,86 olarak hesaplanmıştır. Ortaya çıkan temalar ve alt temalar arasındaki ilişkiler belirlenmiştir.

BULGULAR

Doktora süreci beraberinde zorlukları, bu zorlukların çözüm süreci stratejileri, stratejiler de doktora yapmak isteyen kişilere önerileri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle çalışmada her bir temadaki bazı alt temalar birbiriyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan üç temaya ait alt temalar ve bunların birbiriyle olan ilişkisi Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2’de görüldüğü gibi zorluklar teması; ‘zaman, iş yükü, özel hayat, ulaşım, deneyim, danışman, İngilizce, maddi, veri tabanı, alan hâkimiyeti ve dersler ve diğer’ temalarından oluşmaktadır. Zorluklarla ilgili alt temalar dışında çok tekrarlanmayan veya diğer alt temalara uygun olmayan kodlamaların birleştirilmesi ile diğer alt tema ortaya çıkarılmıştır. Diğer temasında genel olarak yayın yapma, çevrenin bakış açısı ve kararsızlık ile ilgili zorluklardan bahsedilmiştir.

Örneğin K7 “..ders aşamasında kadrom vardı ve geçen dönem 3 dersim vardı. Derslerim de ağırdı. İki işi bir arada yürütmek çok zor geldi. Böyle uydurarak ödev yapmaktan filan hiç hoşlanmıyorum. Kısıtlı zaman ve fazla iş yükü problem oldu” sözleriyle doktora sürecindeki iş yükü ve zaman sıkıntısından kaynaklanan zorlukları yaşadığını dile getirmiştir.

K8 özel hayat ile yaşadığı zorlukları “..kadınlar için de zor bir durum sürekli çalışmak. Çünkü onların evde de yükümlülükleri var” sözleriyle dile getirirken, K4 ise benzer şekilde “..ister istemez ailemle sıkıntı yaşadığım zamanlar oluyor. Eşim şunu söylüyor sen bize zaman ayırmıyorsun, sen dersle mi evlendin, benimle mi evlendin diye” ifadesiyle doktora öğrenimi süresince özel hayatta yaşadığı zorluklardan bahsetmiştir. Ayrıca K8 “...ve kesinlikle acemiliğin atlatıldığı dönem olan yüksek lisans yapılmalı diye düşünüyorum. Tezsiz yüksek lisans yaptığım halde kesinlikle yüksek lisansa ihtiyaç duyuyorum. Çünkü gerek yazım aşamasında olsun, gerekse araştırma aşamasında olsun çok

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Doktora Süreci	Anabilim Dalı	Bilim Dalı	İş / Deneyim	
K1	E	42	Ders Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Matematik Eğitimi	Çalışan	21 yıl
K2	B	27	Ders Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Fizik Eğitimi	Çalışan	1 yıl
K3	B	26	Ders Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Matematik Eğitimi	Çalışan	1 yıl
K4	E	31	Ders Aşaması	İlköğretim Fen ve Mat.	Fen Bilgisi Eğitimi	Çalışan	7 yıl
K5	B	28	Ders Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Kimya Eğitimi	-	-
K6	B	28	Tez Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Fizik Eğitimi	Çalışan	5 yıl
K7	B	24	Tez Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Kimya Eğitimi	Çalışan	2 yıl
K8	B	27	Tez Aşaması	Ortaöğretim Fen ve Mat.	Biyoloji Eğitimi	Çalışan	3 yıl
K9	B	24	Ders Aşaması	İlköğretim Fen ve Mat.	Matematik Eğitimi	Çalışan	2 yıl
K10	B	22	Ders Aşaması	İlköğretim Fen ve Mat.	Matematik Eğitimi	-	-

Tablo 2: Zorluklar, Stratejiler ve Önerilere Yönelik Tema ve Alt Temalar

ZORLUKLAR	STRATEJİLER	ÖNERİLER
Zaman	Planlı Olma	Diğer
İş Yüğü	Fedakârlık	Diğer
Özel Hayat	Fedakârlık	Diğer
Ulaşım	Fedakârlık	-----
Deneyim	Diğer	Alan
Alan Hâkimiyeti ve Dersler	Araştırma	Alan
Danışman	Fedakârlık	Danışman
İngilizce	Fedakârlık	İngilizce
Veri Tabanı Kullanımı	Fedakârlık	-----
Maddi	-----	Maddiyat

fazla zorluklarla karşılaşılıyor” diye sözlerine devam ederek deneyim kayanıklı yaşadığı zorlukları dile getirmiştir.

Danışman ile yaşadığı zorluğu K2 *“..araştırma yapıp birşeyler bulduğumda danışman tarafından yönlendirmeler olmalı, belli zamanlarda bizimle ilgilenilmesi lazım. Danışmanlık saatlerimde hocamı bulamıyorum”* sözleriyle dile getirirken, K6 *“..İngilizceyi çok iyi kullanmak, bilmek gerekiyor. Okumak açısından çok sıkıntı yaşamıyorum ama yazmak açısından sıkıntı yaşıyorum”* sözleriyle yabancı dil ile ilgili yaşadığı zorlukları dile getirmiştir.

Doktora eğitiminde karşılaşılan zorluklar beraberinde bu zorlukların çözümü için strateji temasına ait bulguları meydana getirmektedir. Strateji temasında yaşanan zorlukları en aza indirmek için kullanılan veya geliştirilen çözüm yolları yer almaktadır. Bu çözüm yolları ‘danışma, araştırma, fedakârlık, planlı olma ve diğer’ temaları altında toplanmıştır. Danışman teması ile zorluklarla karşılaşıldığında, genellikle diğer öğretim üyeleri veya konuda daha deneyimli olan arkadaşlara sorma şeklinde stratejiler geliştirildiği anlaşılarak ‘danışma’ kategorisi altında toplanmıştır. Örneğin K5 *“..çalışmayla ve motivasyonla ilgili sorunlar yaşadığımda aynı alanda çalışan arkadaşlarımla görüşerek bilgi alışverişinde bulunuyorum”* diyerek, dersler ve çalışmalarıyla yaşadığı zorlukların çözümü için akranlarından fikir alma stratejisine başvurduğunu dile getirmiştir.

İşyükü, özel hayat ve ulaşım ile ilgili yaşanan zorluklara yönelik fedakarlık stratejisinin geliştirilmiş olduğu görülmektedir. K1 bu zorluklarda fedakarlık stratejisine başvurduğunu *“..şöyle ayağımı uzatayım biraz daha tv izleyeyim falan diyemiyorsunuz”* sözleriyle dile getirirken; K4, *“..uykumdan çalmış olmam bu zorlukla başatmemi sağlıyor”* ve K1, *“..sevdiğiniz için fedakârlıkta bulunuyorsunuz. Yani strateji burada fedakârlık başka bir şey yok”* sözleriyle ifade etmektedir.

K9, alan hakimiyeti ve derslerle ilgili bir zorluklarla karşılaştığında *“..araştırma bilgimi artırmak için bol bol literatür inceleyorum, eski makaleleri tezleri inceleyip okuyorum”* sözleriyle araştırma stratejisine başvurduğunu belirtirken, K5, veri tabanları ile ilgili yaşadığı zorlukları danışma stratejisine başvurarak çözmeye çalıştığını belirtmiş ve *“..çalışmayla ve motivasyonla ilgili sorunlarda aynı alanda çalışan arkadaşlarımla görüşerek bilgi alışverişinde bulunuyorum”* ifadesinde bulunmuştur.

Doktora öğrencilerinin karşılaştıkları zorlukların çözümüne yönelik geliştirdikleri stratejilerin getirdiği deneyimler sonucu doktora öğrenimi yapmak isteyenlere yapmış oldukları öneriler, ‘öneriler’ temasıyla ilgili bulguları ortaya çıkarmıştır. Bu temada ileride doktora öğrenimi almak isteyenlerin benzer zorluklarla karşılaşmalarını en aza indirmek için katılımcıların önerileri yer almaktadır. Öneri teması altında ortak olan kodlamalara göre alt temalar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan alt temalar ‘maddiyat, ingilizce, alan, danışman ve diğer’ olmak üzere beş tanedir.

Maddiyat teması ile öğrenimde karşılaşılan maddi problemlerin yaşanmasını en aza indirmek için öğrencilerin doktora öğreniminden önce maddi desteklerini mümkünse sağlamaları ve akademisyenliğe sadece maddi getiri sağlaması için başlanılmaması şeklinde öneriler sunulmuştur. K10, bu önerisini *“..sadece maddiyatı düşünerek tercih ederlerse başarılı olacaklarını sanmıyorum. Maddiyat amaçlı başlanılmamalı”* sözleriyle dile getirirken, K9, *“..bu eğitimi alan insanlar gelecek kaygısı taşımadan eğitimiyle ilgilenebilirse, daha faydalı bireyler olabilirler”* şeklinde ifade etmektedir.

Genel anlamda elde edilen veriler incelendiğinde doktora öğreniminde karşılaşılan zorluklar ile ilgili birçok alt temaya rastlandığı görülürken, zorluklarla baş etmek için geliştirilen stratejiler temasında veri çeşitliliğinin az olduğu göze çarpmaktadır. Bu da öğrencilerimizin karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilecek stratejileri üretmede yeterli olmadıklarını göstermektedir.

TARTIŞMA

Bu bölümde tartışma, zorluklar ve strateji-öneri bulguları doğrultusunda iki başlık altında yapılacaktır.

Zorluklarla İlgili Bulguların Tartışılması

Doktora öğrencilerinin öğrenimleri esnasında karşılaştıkları zorluklar incelendiğinde öğrencilerin en çok danışman, alan, dersler ve zaman yönünden problemler yaşadıkları görülmüştür. Öğrencilerin danışmanları ile iletişime geçme ve onlarla çalışmada yaşadığı zorluklar mülakatlarda sık sık tekrarlanmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak, Li ve Seale (2007) çalışmasında danışmanlar ve öğrencilerinin arasındaki ilişkiden kaynaklanan problemlere dikkat çekmiştir. Ives ve Rowley (2005) doktora öğrencilerinin danışman seçimleri ve süreç içerisindeki ilerle-

melerini konu alan çalışmalarında, danışmanlarının seçimine dâhil olan ve danışmanlarının çalışma alanlarının konusuna yönelik olarak belirleyen öğrencilerin daha memnun olduklarının ve daha etkili bir süreç geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca üst düzey ve alanında uzman danışman seçilerek daha nitelikli ürünler ortaya koyulacağını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde bu çalışmada da doktora öğrencilerinin lisansüstü eğitimleri sırasında bireysel olarak çalışmalar yapmak zorunda kalmasından dolayı danışmanları ile ilgili zorlukların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu araştırma sürecinde gerekli desteği danışmanlarından alma beklentileri tam olarak karşılanmadığında bu zorlukların ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Sevinç (2001), lisansüstü eğitim alan öğrencilerin yaşadığı zorlukları 'öğretim üyesi sorunları, ALES ile ilgili sorunlar, yönetsel sorunlar, bilimsel toplantılara katılma sorunları, tez danışmanı sorunları, araç-gereç sorunları, yabancı dil sorunları, mali sorunlar tez ve seminer sorunları, kütüphane hizmeti' sorunları şeklinde sıralamıştır. Sevinç (2001)'in çalışması ile ortaya çıkan 'İngilizce, danışman, maddi sorunlar ve veri tabanları' ile ilgili zorluklar bu çalışmada ortaya çıkan zorluklarla paralellik göstermektedir. Veri tabanları ile ilgili zorluklar, öğrencilerin makalelere ulaşım zorlukları olarak anlatıldığından kütüphane ile ilgili zorluklarla örtüşmektedir. Doktora öğrencilerinin yabancı dil ile ilgili yaşadıkları zorlukların da çoğunlukla İngilizce eğitimlerini iyi bir şekilde yapılandırmadan lisansüstü eğitime başlamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışmamızın öneri temasında da ortaya çıktığı gibi benzer sorunları yaşayan doktora öğrencileri, İngilizce alt yapısının halledildikten sonra lisansüstü eğitime başlanması gerektiğini önermektedirler. Ayrıca doktora öğrencilerinin eğitimleri esnasında gerek ödev, gerekse araştırmalar için çeşitli harcamalar yapmalarının maddi zorlukları da beraberinde getirdiği görülmektedir.

Bu çalışmada zaman ve iş yükü ile ilgili yaşanan zorluklara yönelik elde edilen bulgulara paralel olarak Başer, Narlı ve Günhan (2005) da çalışmalarında lisansüstü eğitim gören öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar arasında, öğretmenlerin iş yükü ve diğer bazı engellerden dolayı öğrenimleri esnasında zaman problemi yaşadıklarını belirtmiştir. Çalışan doktora öğrencilerinin daha çok zaman problemi yaşadığı görüldüğünden özellikle de Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapan öğretmenlerin lisansüstü eğitim almalarını teşvik edecek şekilde ders programları hafifletilirse, zorlukların en aza indirilebileceği düşünülmektedir. Bu konuda Başer, Narlı ve Günhan (2005), lisansüstü eğitim gören öğretmenlerin çalışmalarına yoğunlaşabilmeleri için benzer şekilde ücretli izinlerin verilmesi veya ders programlarının hafifletilmesi gibi önerilerde bulunmuştur. Sayan ve Aksu (2005) da lisansüstü öğrenimini çalışırken tamamlamaya çalışan bireylerin oldukça yoğun olmaları ve çalıştıkları kurumlardan izin alma konusunda problemler yaşadıklarını belirtmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulardan farklı olarak Sevinç (2001), çalışmasında ALES ve yönetsel sorunlarla ilgili zorluklar yaşandığını belirtmiştir. Bunun sebebinin ise, bu çalışmanın katılımcılarının lisansüstü eğitimin doktora seviyesinde olmaları ve ALES ile ilgili bir beklentilerinin olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmada 'özel hayat ve ulaşım' gibi zorluklar da tespit edilmiştir. Katılımcıların bir kısmı farklı şehirlerden veya üniversiteye uzak yerlerden haftanın belirli günleri geldikleri için yolda yaşanan zorluklar, öğrenim ile ilgili zorlukları beraberinde getirmiştir. Ayrıca, özel hayat ile ilgili yaşanan zorlukların ortaya çıkmasında doktora eğitiminin zor ve yoğun bir süreç olması ile katılımcıların özel hayatlarından fedakârlık yapmaya başlamalarının da beraberinde başka zorlukları getirdiği görülmektedir.

Strateji ve Önerilerle İlgili Bulguların Tartışılması

Doktora eğitimi ile ilgili görüşlere dayalı oluşan veri seti incelendiğinde, strateji ile ilgili elde edilen verilerin azlığından öğrencilerin çok sayıda zorluklarla karşılaşmalarına rağmen bu zorlukların üstesinden gelmek için yeterli strateji geliştirmediği anlaşılmaktadır. Katılımcıların daha çok fedakârlık stratejisine başvurarak bazen aile, sosyal hayat ve uyku gibi kişisel ihtiyaçlarından belirli oranlarda vazgeçtikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların bazıları diğer öğretim üyeleri veya aynı alandaki bir akrana danışma gibi stratejiler kullanırken, bazılarının da zorluklar karşısında bireysel kararlar verdikleri görülmüştür. Elde edilen veriler incelendiğinde zorluklara yönelik çözümler konusunda doktora öğrencilerinin yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak katılımcıların doktora süreci içerisinde aktif bir şekilde rol alan bireyler olarak gelecekte doktora öğrenimi almak isteyen öğretmenlere bol bol önerilerde buldukları gözlenmiştir. Öneriler, genellikle yaşanan zorluklar doğrultusunda olmaktadır. Örneğin, danışman problemi yaşayan katılımcıların veri setinde danışman seçimine yönelik öneriler yer almaktadır. Benzer şekilde 'İngilizce, alan ve maddiyat' ile ilgili problemler ile karşılaşan katılımcıların da 'İngilizce, alan ve maddiyat' ile ilgili önerilerde buldukları görülmüştür.

Çalışmada kişilerin alanları ile ilgili lisansüstü eğitim yapılması yönünde, İngilizce için sağlam bir temel oluşturma ve süreci iyi tanıyarak dahil olmaları şeklinde öneriler göze çarpmaktadır. Katılımcıların doktora öğrenimi ile ilgili olarak 'herkesin doktora yapması gerektiği' şeklinde önerilerinin de olduğu görülmüştür. Yaşanan zorluklara rağmen katılımcılardan bu şekilde önerilerin gelmesi doktora öğreniminin ne kadar önemli ve özveri isteyen bir aşama olduğunu bir kez daha anlatmaktadır. Benzer şekilde Başer, Narlı ve Günhan (2005)'nin çalışmalarında elde ettikleri bazı öğretmenlerin herkesin doktora yapması gerektiği şeklindeki düşündükleri bulgusu, bu sonucu destekler niteliktedir.

Çalışma sonucunda, doktora öğrencilerinin zorluklarla mücadelede stratejiler geliştirmeye çalıştıkları ancak bu konuda çok fazla başarılı olmadıkları görülmüştür. Bu durumun ister istemez ortaya çıkan ürün niteliğini de etkilediği düşünülmektedir. Bu anlamda yükseköğretimde kaliteyi artırabilmek için yaşanan zorlukların çözümüne yönelik düzenlemeler yapılabilir. Aynı zamanda kişilerin yaptıkları işlerden memnun olması ve yeterlilikler doğrultusunda lisansüstü eğitime başlamaya karar vermeleri önerilerek bu sayede daha kaliteli bir lisansüstü eğitimin ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçların gelecekte lisansüstü eğitimi yapmak isteyenlere de ön bir çerçeve oluşturacağı, bu nedenle kararlarını almadan önce benzer süreçten geçen öğrencilerin yaşadıkları zorluklar, kullandıkları stratejiler ve yaptıkları önerileri dikkate alarak

kendilerini bu çerçeve içerisinde koyup koyamayacaklarını düşünerek kararlar almalarının sağlanması, önemli görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın sonucunda, doktora öğrencilerinin çeşitli zorluklar yaşadıkları görülmüştür. Bu zorluklarla baş etmek için zaman zaman strateji geliştireler de ya uygulamada problem yaşamış, ya da geliştirilen stratejinin genellikle zorlukları gidermede uygun olmadığı görülmüştür. Doktora öğrencileri, çalışma sonunda gelecekte benzer deneyimleri yaşamak isteyecek bireylere kendi deneyimlerinden yola çıkarak önerilerde bulunmuştur. Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara yönelik sunulan önerilere yer verilecektir.

Doktora öğrenimi yapan aynı zamanda da bir kurumda çalışan öğrencilerin genellikle fazla iş yükü ve akademik çalışmalara zaman ayıramama gibi zorluklara daha çok dikkat çektikleri görülmüştür. Bu zorluklar için genel olarak başvuru strateji uyku, özel hayat gibi alışkanlıklardan fedakârlık etmek olmuştur. Bu yüzden, özellikle çalışanlar için doktora çalışmalarına yönelik belirli zamanlar tanınması önerilebilir. Kamu kurumlarında çalışanlara haftada bir gün izin verilmektedir. Ancak bu da alınan dersler için bile yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla çalışanlar doktora çalışmalarını mesai dışında yürütmek zorunda kalmaktadır. Bu da zaman ve özel hayat gibi başka zorlukları beraberinde getirmektedir. Belirli günlerin doktora çalışmaları için ayrılması adına düzenlemeler yapılabilir. Her üniversitede doktora programı açılması beklenemez. Bu zorluğa, görevlendirmeler bir nebze olsun çözüm getirmektedir. Uzaktan eğitimin çözüm olup olmayacağı araştırılabilir. Doktora eğitimi, alınan en üst düzey eğitimidir. Tezsiz yüksek lisans derecesi veren bölümlerin verdiği diploma, son yıllarda yüksek lisans diploması yerine sayılmamaktadır. Ancak direkt doktora programı ile yüksek lisans yapmayan öğrenciler doktora alınabilmektedir. Bu durumda da alınması gereken ders kredisi iki katına çıkarılmaktadır. Bu önlemler deneyim ve alan hâkimiyetinden kaynaklanan zorluklara çözüm için uygun görülmektedir.

Bir diğer zorluk ise, doktora öğrencilerinin lisansüstü eğitimleri sırasında bireysel olarak çalışmalar yapmak zorunda kalmalarıdır. Araştırma sürecinde gerekli desteği danışmanlarından alma beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentiler tam olarak karşılanmadığında ise çözüm için bir stratejiye sahip olmadıkları görülmektedir. Programa yeni alınacak öğrenci sayılarının danışmanların yoğunluklarına göre belirlenmesi önerilebilir. Doktora öğrencilerinin yabancı dil ile ilgili yaşadıkları zorluklar, çoğunlukla İngilizce eğitimlerini iyi bir şekilde yapılandırmadan lisansüstü eğitime başlamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu da doktora eğitiminde İngilizce hazırlık sınıflarının önemini ortaya çıkarmaktadır. YDS ve eşdeğer sınavlardan 60 ve dengi puan alanlar hazırlık sınıfından muaf tutulmaktadır. Çalışmada görüldüğü gibi doktora programı için yeterli sayılan

yabancı dilin bilimsel araştırmalar için yeterli olmadığı görülmektedir. Dil şartı kriterlerinin değiştirilmesi üzerine çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Yapılan bu çalışmanın belirli sınırlılıkları mevcuttur. Lisansüstü eğitimde öğrencilerin yaşadıkları zorluklar on doktora öğrencisinin çerçevesinden bakılarak yansıtılmıştır. Daha köklü çözümlerin üretilmesi ve mevcut problemlerin tespiti için bu çalışmada ortaya çıkan temalardan yola çıkılarak daha fazla sayıda kişiye anketler yoluyla ulaşılması bu sayede de mevcut durumun resmedilmesi önerilmektedir. Bu şekilde elde edilen bulguların genellenerek daha kalıcı ve etkili çözüm önerileri getireceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Başer, N., Narlı, S., & Günhan, B. (2005). Öğretmenlerin Lisansüstü Eğitim Almalarında Yaşanan Sorunlar ve Önerileri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı 1, Lisansüstü Eğitim), 129-135.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Ives, G. & Rowley, G. (2005). Supervisor selection or allocation and continuity of supervision: Ph.D. students' progress and outcomes. *Studies in Higher Education*, 30(5), 535-555.
- Karakütük, K. (1999). *Lisansüstü öğretimde örgütlenme modelleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*. 6. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 17 - 19 Kasım 1999, Ankara.
- Li, S. & Seale, C. (2007). Managing criticism in Ph.D. supervision: A qualitative case study. *Studies in Higher Education*, 32(4), 511-526.
- Özmenteş, G. & Özmenteş, S. (2005). Buca eğitim fakültesi müzik eğitimi anabilim dalı yüksek lisans öğrencilerinin lisansüstü eğitimden beklentileri ve yüksek lisans programı ile ilgili görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı 1: Lisansüstü Eğitim), 247-255.
- Sevinç, B. (2001). Türkiye'de lisansüstü eğitim uygulamaları, sorunlar ve öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34(1), 125-137.
- Savaş, B. & Topak, E. (2005). Lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin beklentileri ve lisansüstü öğrenimi talep etme gerekçeleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı 1: Lisansüstü Eğitim), 145-154.
- Sayan, Y. & Aksu, H. H. (2005). Akademik personel olmadan lisansüstü eğitim yapan bireylerin karşılaştıkları sorunlar üzerine nitel çalışma: dokuz eylül üniversitesi-balıkesir üniversitesi durum belirlemesi, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı 1: Lisansüstü Eğitim), 59-66.
- Türker, K. (1996). *Türkiye'de üniversite, bilim ve teknoloji politikaları*. 2. üniversite kurultayı - bildiriler, Sarmal Yayınevi.
- Varış, F. (1972). *Türkiye'de lisansüstü eğitim: Pozitif bilimlerin temel ve uygulamalı alanlarında*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, No: 23.